

Отримано: 27 листопада 2017 р.

Прорецензовано: 15 грудня 2017 р.

Прийнято до друку: 22 січня 2018 р.

e-mail: davrus63@gmail.com

DOI: 10.25264/2409-6806-2018-27-68-74

Давидюк Р. Українська політична еміграція як фактор суспільних змін на території Західної Волині / Р. Давидюк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки». – Острог, 2018. – Вип. 27 : На пошану Володимира Трофимовича. – С. 68–74.

УДК 94(477)+94(438)

Руслана Давидюк

УКРАЇНСЬКА ПОЛІТИЧНА ЕМІГРАЦІЯ ЯК ФАКТОР СУСПІЛЬНИХ ЗМІН НА ТЕРИТОРІЇ ЗАХІДНОЇ ВОЛИНИ

У статті аналізується місце і роль міжвоєнної української політичної еміграції у суспільному житті Волинського воєводства. Незважаючи на побутові труднощі, емігранти вирізнялися громадсько-політичною та соціокультурною активністю, їх основною ідеєю було прагнення здобути самостійну Українську державу шляхом побороення більшовицької влади за Збручем. Вони детермінували зміни в усіх сферах життя регіону, перетворившись на вагомий суспільний чинник.

Ключові слова: українська політична еміграція, Друга Річ Посполита, Волинське воєводство, суспільне життя.

Руслана Давидюк

УКРАИНСКАЯ ПОЛИТИЧЕСКАЯ ЭМИГРАЦИЯ КАК ФАКТОР ОБЩЕСТВЕННЫХ ИЗМЕНЕНИЙ НА ТЕРРИТОРИИ ЗАПАДНОЙ ВОЛЫНИ

В статье анализируется место и роль межвоенной украинской политической эмиграции в общественной жизни Волынского воєводства. Несмотря на бытовые трудности, эмигранты отличались общественно-политической и социокультурной активностью, их основной идеей было стремление завоевать самостоятельное Украинское государство путем борьбы с большевистской властью за Збручем. Они детерминировали изменения во всех сферах жизни региона, превратившись в весомый общественный фактор.

Ключевые слова: украинская политическая эмиграция, Вторая Речь Посполитая, Волынское воєводство, общественная жизнь.

Ruslana Davydiuk

UKRAINIAN POLITICAL EMIGRATION AS A FACTOR OF SOCIAL CHANGES ON THE TERRITORY OF EASTERN VOLHYNIA

The Dnieper political emigration had national and political character and consisted of two main groups – military and civil. In social structure men prevailed, and the question of quantitative measures of emigration remains open because of divisiveness of information.

Striving of Dniepers to settle in the Eastern Volhynia was caused by hopes to come back home fast and it made them live on the frontier; by similarity of mentality and outlook of Dnieper and Volhynian citizens; by an opportunity to be in orthodox people surrounding; by dominance of Ukrainian-language surrounding, which neutralized nostalgia.

In spite of difficulties, Dnieper emigrants were notable by socio-political and socio-cultural activity; their main idea was to gain an independent Ukrainian state by bringing down the Bolshevik authorities near Zbruch. They determined changes in all spheres of region's life, becoming a significant social factor.

Key words: Ukrainian political emigration, Second Polish Republic, Volhyn Voivodeship, public life.

Геополітичні передумови появи, характер і цілі діяльності міжвоєнної української еміграції зумовили її національно-політичний статус. Незважаючи на перепони польської влади, економічні, побутові труднощі, багато емігрантів осіли у Волинському воєводстві. Адаптувавшись до нових умов, вони ставали ініціаторами творення громадських організацій, політичних партій, сприяючи розвитку національної самосвідомості у переважно інертному західноволинському середовищі. З іншого боку, громадська діяльність слугувала важливою формою самореалізації емігрантів.

Метою наукової статті є з'ясування впливу міжвоєнної української політичної еміграції на громадське життя Волинського воєводства. Для досягнення мети проаналізовано внесок емігрантів у церковно-релігійний, кооперативний, культурно-освітній розвиток регіону.

Завдання політичної еміграції першими осмислювали її активні учасники: С. Петлюра [21; 22], О. Лотоцький [13; 14], А. Лукашевич [15], І. Феценко-Чопівський [30], О. Шульгин [34] та ін. У сучасній українській історіографії проблеми міжвоєнної української еміграції в країнах Європи вивчав В. Трощинський [29], політичний вибір еміграції досліджувала В. Піскун [23], її наукову й освітню діяльність у Польщі аналізував А. Портнов [24]. Діяльність філій УЦК як основної інституції, що репрезентувала інтереси емігрантів УНР на території Польщі була предметом зацікавлень польського історика О. Вішки [37]. Місце українських політичних емігрантів у суспільно-політичному русі на території Західної Волині було предметом наукових пошуків автора [6].

Попри увагу вітчизняних та зарубіжних дослідників до історії української політичної еміграції, її діяльність на території міжвоєнної Волині потребує більш детального аналізу та осмислення, позаяк це був своєрідний феномен: українці на етнічних українських землях у переважно українському середовищі перебували у ролі емігрантів.

Початком міжвоєнної хвилі української політичної еміграції в Польщу вважають листопад 1920 р., коли Збруч перейшла Армія УНР, уряд очолюваний С. Петлюрою, значна група службовців, політичних діячів, представників наукової, мистецької інтелігенції. Формування потужної еміграційної течії до Польщі визначала низка чинників, зокрема географічний (політичні емігранти, які сподівалися на швидке повернення, обирали географічно ближчу країну), етнокультурний (близька за культурою слов'янська держава), мовний (близькість мови) та ін. [29, с. 17-18].

Дослідники розрізняють дві групи українських політичних емігрантів: військові, що перебували у спеціальних таборах для інтернованих, і цивільні, колишні урядовці, співробітники українських державних установ, які разом із армією залишили батьківщину, щоб не наражатися на небезпеку від більшовицької влади. Еміграційне середовище формували різні прошарки населення: «хвиля еміграції складається з найрізномірніших елементів як по своєму національному, так і соціальному характеру, [...] емігрують заможні і середні кола, емігрує трудова інтелігенція, селянство і міщанство» [33, арк. 45]. Серед цивільних емігрантів були люди різних професій: професори університетів, гімназій, семінарій, літератори, адвокати, артисти, інженери, кваліфіковані робітники та ін. [21, с. 300-301]. Близько 70% емігрантів представляли інтелігенцію, 20% – селянство і 10% – робітництво [32, арк. 6], у її соціальній структурі переважали чоловіки, здебільшого військові [37, с. 10].

Політичну еміграцію, як правило, складали «активніші й свідоміші члени нації, що в деякі моменти своєї діяльності бачать себе примушеними виїжджувати закордон, щоб або уникнути арешту, або порятувати життя, або й мати кращу можливість провадити ту саму політичну діяльність, якої, розконспіровані, не можуть уже провадити дома, на батьківщині» [19, с. 408].

Українська еміграція відзначалася територіальною спорідненістю із російською, однак мала зовсім інші завдання та мету. О. Лотоцький писав: «Ми – еміграція не звичайного європейського типу; ми не те, що була у свій час французька еміграція, не те, чим є тепер еміграція італійська, угорська, еспанська, що не мириться з політичним режимом у себе вдома; не те, чим є нинішня еміграція московська, що не визнала комуністичного режиму. Вся та згадана еміграція має у себе вдома свою владу, що, за всієї різниці політичних засад, стоїть на сторожі основних національно-державних інтересів даної землі. А в нас – чужа, окупаційна влада, в основі ворожа нашим національно-державним інтересам» [13, с. 71].

Частина політемігрантів змогла осісти на території Західної Волині, яка, за Ризьким мирним договором, увійшла до складу Другої Речі Посполитої. Згодом чисельність емігрантів на західноволинських землях зросла за рахунок бійців повстанських груп (які емігрували після поразки Другого Зимового походу 1921 р.), інтернованих вояків (які після розформування таборів для інтернованих розселилися на всій території Польщі), колишніх урядовців УНР й ін.

Українська еміграція перетворилася на важливий чинник суспільного життя Західної Волині, адже несла дух та атмосферу західноєвропейської культури: «Еміграція уперше дала можливість сотням і тисячам української інтелігенції звільнитися від психологічних впливів російської культури, стикнутися з Заходом, зрозуміти його життя, його психологію, ознайомитися з його культурою» [26, с. 6].

Намагання емігрантів поселитися на території Волинського воєводства пояснюється низкою причин. Волинське воєводство належало до прикордонних і за площею було друге в державі (після Польського): на 1921 р. охоплювало 30 тис. 287 км. кв. [36, s. 3], а на 1931 р. – 35 тис. 754 км. кв. [35, s. 2] (територія збільшилася внаслідок приєднання Сарненського повіту). Мріючи про швидке повернення додому, емігранти намагалися селитися «здебільшого у прикордонних повітах кола Збруча, щоби при першій нагоді, коли територія України буде звільнена від більшовиків, повернутися до рідного краю» [33, арк. 19]. Крім того, ностальгію, тугу за рідними та близькими, які залишилися на радянській стороні, легше було витримувати серед місцевого українського населення. У національній структурі населення краю більшість склали українці. Згідно з переписом 1931 р. у воєводстві проживало понад 2 млн. 85 тис. осіб, із яких українців – майже 1 млн. 427 тис. [35, s. 2]. Софія Русова писала: «Страшенно сумую за Україною, за рідними, яких там залишила, але тут я можу вільно і голосно заявляти, що я українка, що маю право бути людиною [...] Весь сенс, усе оправдання нашого перебування за кордоном – в праці для України» [31, арк. 104].

Західна Волинь приваблювала емігрантів можливістю опинитися серед православного населення (у воєводстві проживало понад 70% православних і греко-католиків і близько 16% римо-католиків). Учений-металознавець Іван Фещенко-Чопівський, придбавши хутір на Крем'яччині, писав, що, незважаючи на великі фінансові втрати, він отримав певну сатисфакцію через «почуття «власності» на етнічно рідній землі» [30, с. 86]. Віктор Левицький у спогадах про свого батька, Модеста Левицького, наголошував: «Єдине місце, де ми не почували б себе на чужині – це була Волинь, своя, хоч і не родима земля, але українська» [12, с. 26]. У власноруч зафіксованих показах заарештованого вже після війни Євгена Богуславського читаємо: «Переїхав на Волинь, як на українську землю, де я не почував себе емігрантом і міг би бути корисним» [4, арк. 40]. Зауважмо, що саме із цих причин значна частина священників осідала у Західній Волині. Іван Огієнко в листі до Павла Пащевського 1921 р. зазначав: «Єсть відомости ніби більшість нововисвячених військових пан-отців залишили свої посади і пішли на парафії на Волинь» [20, с. 95].

Таким чином, процес адаптації емігрантів на території Західної Волині відбувався швидше через налагодження контактів із місцевим населенням. Позаяк місцеві жителі були здебільшого православними українцями, то процес психологічної акомодатії у Волинському воєводстві проходив легше, ніж у інших регіонах Польщі. Додатковим чинником поселення емігрантів у Західній Волині слугувала відсутність мовного бар'єру.

Прикордонна Волинь як поле зіткнення різних світоглядів і політичних систем – радянської та західної, була конфесійним, мовним, культурним порубіжжям. З огляду на це поява на цих землях активних діячів Української революції призводила до зміцнення української національної самосвідомості.

У житті політичних емігрантів, що опинилися у Волинському воєводстві, визначальною виступала професійна адаптація, що давало змогу отримувати необхідні засоби для виживання. Переважна частина емігрантів не могла працевлаштуватися за фахом, тому трудилася, переважно, на фізично важких роботах. Особливі труднощі у працевлаштуванні мали колишні військові. Після ліквідації таборів у 1924 р. інтерновані отримали право на виїзд до східних воєводств за умови працевлаштування [2, с. 11]. Проте пошук ними роботи ускладнювали протидія місцевої польської влади та високий рівень безробіття в регіоні. Колишні вояки Армії УНР, звільнені з таборів, здебільшого могли претендувати на важку фізичну працю, нерідко сезонну чи тимчасову, як-от: вирубка лісів, робота на тартаках, цементовнях, цукроварнях, фільварках, на будівництві залізничних колій, мостів тощо.

За сприянням УЦК у Варшаві, з табору інтернованих у жовтні 1923 р на роботи до цукроварні Бабина, поблизу Рівного, прибуло біля 100 українських вояків, переважно старшин, під керівництвом генерала Євгена Білецького. Згодом тут було засновано сільськогосподарську колонію вояків армії УНР, у якій проживало не менше 200 осіб [28, с. 150]. Організовані трудові осередки емігрантів сформувалися у селах Шпанові, Оржеві Рівненського повіту, Цумані [9, арк. 69].

Рівненський староста доповідав, що колишні інтерновані національно свідомі, проводять антидержавну агітацію, поширюючи ідею незалежності України серед місцевого населення, налагоджують контакти із православними священниками й українською інтелігенцією [8, арк. 1]. Їхніми зусиллями було активізовано культурно-освітню роботу, засновано аматорські гуртки, відзначалися українські свята, організовувалися вечори тощо [9, арк. 20].

Значна частина емігрантів, що оселилася в селах Волині, працювала на землі, займалася сільським господарством. Частина влаштувалася у кооперативи, працювала на тартаках, у сфері обслуговування, торгівлі. Одиниці відкривали правничу практику, подекуди трудилися вчителями, провадили лікарську практику. Зауважимо, що проблема працевлаштування впродовж усього міжвоєнного періоду стояла досить гострою, особливо для інтелігенції. Зокрема, Роман Бжеський, як багато інших, «весь час був в пошуках праці, в погоні за випадковими заробітками» [7, с. 550].

Адаптація емігрантів до нового місця проживання супроводжувалася обмеженням свободи пересування, порушенням політичних, економічних прав. Так, емігранти не мали права самостійно, без співучасті з поляками, займатися підприємництвом, створювати торговельні чи фінансові фірми, не підлягали призову на військову службу [17, с. 85; 24, с. 66].

Ускладнювали ситуацію внутрішньоукраїнські політичні розбіжності та взаємопоборювання окремих лідерів. До згаданих проблем додавалася невизначеність юридичного статусу емігрантів. Проживання емігрантів на території Західної Волині та Полісся, Східної Галичини, великих міст тощо обмежувало розпорядження Міністерства внутрішніх справ Другої Речі Посполитої від 8 червня 1921 р. Для поселення на цих територіях необхідним був дозвіл староства. Складну ситуацію з працевлаштуванням ілюструє спроба переїхати на Волинь у 1924 р., після звільнення з табору інтернованих, Івана Литвиненка, майбутнього керівника мережі контрольно-розвідувальних пунктів у польсько-радянському прикордонні. Він приїхав до м. Острога, де мешкав його знайомий Костянтин Смовський (на той час керівник відділу УЦК в Острозі). Литвиненко перебував на Волині два місяці, але не зміг працевлаштуватися, і був виселений поліцією з поясненням, що не має права проживати у прикордонній зоні [3, арк. 67-68].

Опинившись на території Волинського воєводства, політичні емігранти, маючи досвід визвольних змагань, продовжували відстоювати проголошені у період революції українські національні ідеї. Обмірковуючи завдання української політичної еміграції О. Лотоцький, писав як про найважливіше збереження «прапора, на якому написано – незалежна вільна та самостійна Україна» [14, с. 1], а О. Шульгин уважав основним «боротьбу за державність і самостійність, за права наших меншостей, за єдність, соборність нації» [34, с. 1, 15].

Освічені та громадсько-активні уенерівські емігранти часто ставали лідерами культурно-освітнього, церковно-релігійного та політичного життя краю. «Не було й нема на Волині українського села, де б не було поміж його мешканців вояків української армії або діячів з доби українського відродження 1917-1919 рр. чи походу на Київ 1920 р. [...] Власне, ця обставина відбилася на психіці українського населення на Волині, яке не робить жодної різниці поміж «місцевими» і «емігрантами» [25, с. 1]. Голова УЦК Андрій Лукашевич зазначав: «Більшість української еміграції, яка не інтернована (як військо), міститься на східних теренах РП, де працює чи служить. Частина еміграції перебуває і на інших теренах Польщі. Українське і білоруське населення східних теренів ставиться до емігрантів цілком прихильно, як до рідних братів. Емігранти провадять своє життя настільки скромно і поводять себе настільки тактовно, що досі ніде не було чути про якісь поважні непорозуміння чи конфлікти між емігрантами і місцевим населенням» [15, с. 20; 31, арк. 113 зв.].

Оселившись на Волині, наддніпрянці органічно ввійшли в місцеве життя. Вони закладали кооперативи, провадили кооперативно-господарчі курси, вели перед у Просвітах, читали лекції, організовували національні свята, – «словом пірнули головою в громадську працю» – писала газета «Волинське слово» [1, с. 4].

Таким чином, суспільна активність емігрантів, членство у партіях, участь у кооперативних, культурних, освітніх, професійних, спортивних, благодійних та інших організаціях полегшувала їх адаптацію до нових умов та слугувала потужним чинником суспільних змін у Волинському воєводстві.

Виховані у православній вірі наддніпрянці стали активними борцями за українізацію Православної церкви в Польщі. У 1920-х роках це були і нововисвячені священники, і капелани Армії УНР, які після закриття таборів для інтернованих отримали парафії у Волинському воєводстві. Незважаючи на спротив церковної ієрархії, котра залишалася на проросійських позиціях, вони проводили богослужіння українською мовою, відправляли панахиди за загиблими та померлими побратимами, ініціювали збирання коштів на потреби емігрантів і їхніх сімей. Емігранти виступали ініціаторами й учасниками Українського церковного з'їзду, сприяли виданню церковної періодики, вели боротьбу з неюнією.

У 1930-х роках керівництво церковно-релігійним рухом перебрав на себе посли-емігранти до польського сейму, представники проурядової групи. Вони зініціювали утворення «Товариства ім. митрополита Петра Могили», діячі якого, за посередництва Богословської секції, публікували, перекладали українською мовою богословську літературу, церковно-громадські часописи. Поширення українізації богослужінь у воєводстві було пов'язане із призначенням Луцьким єпископом архімандрита Полікарпа – Петра Сікорського, уенерівського емігранта.

Емігранти брали активну участь у кооперативній діяльності, що уможливлювала самоорганізацію та подальше працевлаштування. Іван Мартюк згадував: «Українська кооперація вважала за обов'язок прихистити інтернованих вояків Армії УНР, частину переселенців з Великої України. Центросоюз доручав повітовим союзам приймати по 2–3 інтернованих на роботу в повіті, а інших, по відбуттю практики, спрямовували на північні землі» [16, с. 37]. Для прикладу, в Центросоюзі працював полковник Армії УНР Дмитро Білогуб, який 1928 р. разом із дружиною переселився до Луцька. У кооперативних установах краю українськими емігрантами були близько 25% працівників, 40% емігрантів знаходимо серед їхніх організаторів [18].

Емігранти бралися за будь-яку роботу, працювали за прилавками магазинів, на молочарнях, у народних банках, трудилися агрономами, тісно контактували з місцевим населенням. До того ж пропагували кооперативні ідеї та принципи, розробляли статuti кооперативів, брали участь у їхньому формуванні. Як наслідок їхньої зусиль розпочали функціонування книгарні, банки, майстерні, магазини. 5 жовтня 1924 р. у Луцьку під керівництвом Олександра Ковалевського було засновано Український кооперативний банк (Українбанк), основним завданням якого було надання коротко- і середньотермінових позик жителям навколишніх сіл. Згодом Українбанк відкрив дві філії у Рожищах і Колках, створив кооперативний інструкторсько-організаційний відділ [10, с. 2]. Це призводило до зміцнення господарської самостійності українців у Другій Речі Посполитій.

Виступаючи організаторами українського кооперативного життя в краї, емігранти пояснювали свою мотивацію приблизно так: «Судьба вирвала нас із гущі кооперативного життя на Великій Україні і перенесла на Волинь. Перебуваючи тут, вважаємо обов'язком українців і кооператорів по мірі сил і можливості вести працю економічного відродження села, рахуючись із всіма місцевими умовами і особливостями. Працюємо не самі, а разом з тими місцевими людьми, які щиро віддаються економічній роботі» [5, с. 3].

У 1930-х роках у кооперативному житті Волині створилося ідейне й організаційне черезсмузжя. Замість єдиного організаційного центру їх виникло кілька, замість єдиного плану розбудови організаційної мережі сформувалося декілька систем. Усе це розпорошувало зусилля та негативно позначалося на господарському житті українців краю. Саме на кооперативному русі чітко позначився регіоналізм польської національної політики, виявами якого було обмеження діяльності РСУК і створення мішаних українсько-польських кооперативів і спілок. Лояльно налаштовані до влади емігранти підтримували всі плани й ініціативи польської влади, мимоволі сприяючи знищенню єдності західноукраїнської кооперації.

Втім, виявом української національної солідарності стало поширення закликів «Свій до свого по своє», що його реалізовували шляхом продажу не тільки кооперативних товарів, а й продукції українських приватних підприємств, що означало провал сподівань влади на українсько-польську співпрацю в цьому секторі. Загалом кооперативний рух зумовлював нівелювання відособленості волинського села, створював основу для промислових підприємств, слугував яскравим тлом для виявом національної самосвідомості.

За участі емігранток виникла жіноча організація, яка поширювала свій вплив на Волинське воєводство, «Союз українок» із центром у Рівному. У різний час до складу управи товариства входили надніпрянки Станіслава Томкович, Марія Бульба, Олена Кентржинська, Параскевія Багринівська, остання згодом очолила організацію [6, с. 439]. Вагомим складником життєдіяльності жіночого руху було благодійництво: опіка над дітьми, допомога в оплаті навчання, влаштування безкоштовних обідів. Учасниці жіночого товариства відгукувалися на злободенні проблеми життя краю: у квітні 1933 р. долучилися до роботи тимчасового комітету допомоги потерпілим від повені та граду на Поліссі, надсилаючи пасхальні продуктові подарунки жінкам-в'язням рівненської тюрми. Щороку влаштовували Андріївські вечорниці, на свято Св. Миколая роздавали подарунки українським дітям, традиційним стало проведення Різдвяної ялинки Систематично також проводили свята, приурочені до Дня матері, присвячені Т. Шевченкові, «академії» на честь інших українських письменників тощо.

На протипагу «Союзу українок» із центром у Рівному у 1932 р. з'явилась інша організація – «Союз жінок українок громадської праці» в Луцьку [27, с. 1], до заснування якої долучилися емігрантки Віра Маслопа, Олена Ковалевська, Зінаїда Певна, Ганна Білогуб Оксана Пилипчук, Алла Пащевська, Марія Тимошенко та ін. «Союз жінок українок громадської праці», як і «Союз українок» із центром у Рівному, провадив культурно-освітню роботу серед жінок, займався опікою над дітьми, однак вирізнявся наполегливим відстоюванням ідей українсько-польської співпраці й відсутністю контактів із галицькими організаціями.

Попри співпрацю з владою, ідея української державності була провідною в діяльності політичних емігрантів. «Коли нині ми являємося громадянами Польської держави, це не значить що позбавлені ми ідеї української державності. Але, як раніше, так і сьогодні вважаємо за столицю української держави тільки Київ», – писав О. Ковалевський [11, с. 4].

Упродовж міжвоєнного періоду емігранти разом із місцевим населенням ініціювали проведення заходів із пошанування Тараса Шевченка як символу української нації. За умов Другої Речі Посполитої українці не мали можливості здійснювати проці на могилу поета, тому щорічно з березня до травня організували Шевченківські дні. Очевидно, взірць проведення таких ушанувань було перенесено на Західну Волинь представниками наддніпрянської еміграції ще з часів революції.

Спектр громадсько-політичних практик, культивованих українською політичною еміграцією у Волинському воеводстві, був досить широким. Емігранти виступали послами до польського сейму, дописувачами до легальних українських газет, засновниками та діячами політичних, громадських структур. До останніх зараховуємо:

- культурно-освітні організації: «Просвіти», «Просвітянські хати», «Рідні хати», «Основа»; «Товариство приятелів приватної української гімназії у м. Рівне», «Українська школа», «Товариство ім. Лесі Українки»;
- мистецькі організації: «Волинське українське театральне товариство», «Народні хори», «Літературно-мистецьке товариство ім. Лесі Українки», «Волинський український театр», «Рівненський боян»;
- церковно-релігійні організації: «Товариство ім. митрополита Петра Могили», «Чеснохресне братство»; «Братство святого Архистратига Михаїла»;
- жіночі організації: «Союз українок» у Рівному, «Союз жінок українок громадської праці»;
- спортивні організації: «Горинь», «Гарт», «Стир» [6, с. 70].

Діячі української політеміграції виступали засновниками чи активними діячами різних політичних партій, зокрема Української народної партії (соціалістів-самостійників) (УНП (с-с)), Партії українського народного єднання (ПУНЄ), Волинського українського об'єднання (ВУО). Названі партії були легальними, просистемними (провладними), регіональними, зі слабкою внутрішньою структурою. УНП (с-с) і ПУНЄ характеризують як дрібні, локальні партії, прив'язані до конкретної місцевості: УНП – Рівненський, Здолбунівський, Сарненський повіти, ПУНЄ – переважно Володимирський повіт. Зв'язок між партійними осередками відзначався слабкістю та непостійністю.

Краще структурованою була партія ВУО, що створила власні осередки у більшості повітів регіону. Частина емігрантів симпатизувала Українському національно-демократичному об'єднанню (УНДО), а окремі у 30-х роках схилилися до ідеології Організації українських націоналістів (ОУН). Долучилися емігранти до утворення праворадикальної козачої організації УНАКОТО, що згодом еволюціонувала в елітарно-тоталітарну за назвою УНАКОР [6, с. 113-114].

Критикуючи життя в Радянській Україні, пропагуючи українсько-польське порозуміння, емігранти не полишали надій на відновлення незалежної України з центром у Києві. Вони залишалися вірні ідеям С. Петлюри, який казав: «Я вірю і певен, що Україна, як держава буде. Може не зразу такою великою, як нам хотілось би, але буде. Думаю я, що шлях для Української Державности стелиться через Київ, а не через Львів. Тільки тоді, коли Укр. Державність закріпиться на горах Дніпра і біля Чорного моря, тільки тоді можна думати, як про реальну річ, про збирання українських земель, захоплених сусідами» [22, с. 453]. Незважаючи на позитивний досвід легальної боротьби, який відіграв вагому роль у протистоянні політиці асиміляції українців, ідея польсько-українського порозуміння у міжвоєнний період залишилася нереалізованою.

Таким чином, упродовж міжвоєнного двадцятиліття українські емігранти змогли не лише привичаїтися до нових етнополітичних умов, але й відзначитися потужним внеском у розвиток усіх сфер життя регіону. Громадсько-політична та соціокультурна діяльність сприяли збереженню на-

ціональної ідентичності місцевого населення. Цементуючою ідеєю української політичної еміграції міжвоєнного часу було прагнення здобути самостійну Українську державу шляхом поборення більшовицької влади за Збручем.

Список використаних джерел та літератури:

1. Балябо А. «Ми» і «ви» в українській нацполітиці. *Волинське слово*. 1937. № 8. 25 лютого. С. 4.
2. Вісті УЦК в Польщі. 1924. Ч. 3. Листопад.
3. ГДА СБУ (Галузевий державний архів Служби безпеки України), м. Київ. Ф. 5. Спр. 1018. 346 арк.
4. ГДА СБУ, м. Київ. Ф. 6. Спр. 75894. 176 арк.
5. Герасименко А., Мачушенко В. Голос кооператорів. *Українська нива*. 1927. Ч. 29. 24 червня. С. 3.
6. Давидюк Р. Українська політична еміграція в Польщі: склад, структура, громадсько-політичні практики на території Волинського воєводства. Львів; Рівне, 2016. 704 с.
7. Дашкевич Я. Роман Бжеський. *Постаті: нариси про діячів історії, політики, культури*. Львів, 2016. С. 548-554.
8. Держархів Рівненської обл. (Державний архів Рівненської області). Ф. 30. Оп. 19. Спр. 287. 4 арк.
9. Держархів Рівненської обл. Ф. 33. Оп. 4. Спр. 3. 137 арк.
10. Діяльність інструк.-організаційного відділу Українського Кооперативного банку в Луцьку на Волині. *Українська нива*. 1927. Ч. 48. 15 вересня. С. 2.
11. Ковалевський О. Зблизька й здалека. *Українська нива*. 1932. Ч. 21. 17 травня. С. 4.
12. Левицький В. Син про свого батька. *Спогади про Модеста Левицького*. Вінніпег, 1967. 40 с.
13. Лотоцький О. Поворотницька течія. *На ріках вавилонських. Збірник статей*. Львів, 1938. С. 70-86.
14. Лотоцький О. Шляхи української державності. *Українська нива*. 1927. Ч. 4. 28 січня. С. 1.
15. Лукашевич А. Українська еміграція в Польщі. *Трибуна України*. 1923. № 1. С. 7-21.
16. Мартюк І. Центросоюз. Союз Кооперативних Союзів у Львові в роках 1924-1944. Спогади співучасника праці й змагань українського кооперативного руху. [Б. м.], 1973. 128 с.
17. Меморандум Українського Центрального Комітету до Ліги Націй. *Вісті УЦК в Польщі*. 1927. № 14-17. С. 80-87.
18. О. К. Українська еміграція і кооперативний рух на Волині. *Вісті УЦК в Польщі*. 1927. Ч. 10. Березень. С. 42-45.
19. Онацький Є. Українська мала енциклопедія. Буенос-Айрос, 1958. Кн. 3: Д-Є. 430 с.
20. Пам'ятки. Епістолярна спадщина Івана Огієнка (митрополита Іларіона) (1907-1968). / Ред. кол. Ляхощий В. П. (гол. ред.), Матяш І.Б. та ін. Київ, 2001. Том другий. 478 с.
21. Петлюра С. Сучасна українська еміграція та її завдання. *Статті, листи, документи*. Нью-Йорк, 1956. Т. I.
22. Петлюра С. Лист до Ю. Гуменюка 10.V.1926 р. *Статті, листи, документи*. Нью-Йорк, 1956. Т. I.
23. Піскун В. Політичний вибір української еміграції (20-ті роки ХХ ст.). Київ, 2006. 672 с.
24. Портнов А. Наука у вигнанні: наукова і освітня діяльність української еміграції у міжвоєнній Польщі (1919-1930). Харків, 2008. 256 с.
25. Розвіяні легенди. *Волинське слово*. 1938. № 29. 23 жовтня. С. 1.
26. Садовський М. Ми і вони. *Тризуб*. 1927. Ч. 7. 13 лютого. С. 6.
27. Союз Українок Громадської Праці. *Українська нива*. 1932. Ч. 6-7. 4 лютого. С. 1.
28. Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917-1921). Київ, 2011. Кн. II. 424 с.
29. Трошинський В. П. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище. Київ, 1994. 260 с.
30. Феценко-Чопівський І. Хроніка мого життя. Спогади міністра Центральної Ради та Директорії. Житомир, 1992. 122 с.
31. ЦДАВО України (Центральний державний архів вищих органів влади і управління України). Ф. 3327. Оп. 1. Спр. 22.133 арк.
32. ЦДАВО України. Ф. 3366. Оп. 1. Спр. 1. 51 арк.
33. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 462. Оп. 1. Спр. 187. 63 арк.
34. Шульгин О. Державність чи гайдамаччина? Париж, 1931. 48 с.
35. Drugi powszechny spis ludności z dnia 7 grudnia 1931 r. Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe. Województwo Wołyńskie. Warszawa, 1938. Z. 70.
36. Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 wrzesnia 1921 r. Mieszkania. Ludność. Stosunki zawodowe. Województwo Wołyńskie. Warszawa, 1926. T. XXIII.
37. Wiszka E. Emigracja ukraińska w Polsce 1920-1939. Toruń, 2004. 752 s.